

*Т. А. Бутинець, канд. екон. наук, доц.,
Житомирський державний технологічний університет*

ІНСТИТУЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ

Чинники інституційного середовища відрізняються значною різноманітністю. Відмінності в структурі систем контролю спочатку були виявлені на міждержавному рівні, що не випадково, оскільки кожна країна характеризується власною унікальною сукупністю інституційних, культурних і політичних чинників. Ідентифікація та вивчення цих відмінностей стали основою численних досліджень, в яких порівнюються національні моделі контролю. Нами виділені найбільш особливі ключові складові інституційного середовища, в якому діє система контролю, що повною мірою характеризують її: право (законодавча база здійснення контролю, система оподаткування, міжнародні правові акти); економіка (ступінь відкритості економіки, наявність інфляційних процесів, наявність кризової ситуації, доступність джерел фінансування тощо); культура (вироблені практики ділового обороту, способи і характер комунікацій різних агентів між собою, переважаючі соціальні цінності: індивідуалізм і колективізм, ставлення до ризику, рівень довіри і т.д.); ідеологія (характер регулювання контролю, ступінь адміністративної дії); загальні соціально-економічні умови.

Кожен з наведених чинників не може розглядатися як найбільш значущий у визначенні природи і структури інституційного середовища. Наприклад, право не можна розглядати окремо від пануючої ідеології і культури. Економічні стосунки багато в чому визначаються існуючою правовою системою. У свою чергу культура, що обумовлює характер і стиль ділових стосунків, також є важливим компонентом.

Інтеграція контролю, з одного боку, в загальну систему управління на мікрорівні, а з іншого – в загальні господарські процеси шляхом надання необхідної інформації різним структурам на макрорівні припускає його нерозривний зв'язок з навколишнім складним і динамічним інституційним середовищем. Ідентифікувавши обидві групи чинників, що визначають практику контролю, отримуємо можливість описувати і аналізувати її з двох різних позицій, одна з яких виходить за рамки традиційної теорії контролю.

Розгляд методів контролю і методики його здійснення як самостійних, хоча і взаємодоповнюючих один одного інститутів, дозволяє включити дослідження елементів навколишнього інституційного середовища, виділяючи як структурні зовнішні і внутрішні її елементи.

Вплив кожного з них може відрізнятися силою, спрямованістю, ступенем прямої дії. Деякі чинники можуть взагалі не чинити прямого впливу, проте не брати їх до уваги – означатиме нерозуміння повної картини структури інституційного середовища та її зв'язків з практикою контролю.

Іншу класифікацію чинників середовища можна побудувати на базі відмінностей зовнішніх і внутрішніх інституційних чинників, що визначають процес контролю і дозволяють розглядати базові характеристики інститутів методів і методики контролю, аналізувати механізми їх реального функціонування. До зовнішніх чинників належать: домінуючі в суспільстві соціальні і культурні установки; звичаї і практика ділового обороту; загальна правова система; спеціальна нормативна база, що регулює правила здійснення контролю і формування результатів та ухвалення рішень; умови економічного розвитку; технічний прогрес і розвиток інформаційних технологій; загальні процеси глобалізації і інтеграції; система освіти і підготовки фахівців, інформаційні процеси в професійному середовищі.

Зовнішні чинники визначають структуру і характер інституційного середовища, встановлюючи тим самим формальні рамки інституту. Чинники зовнішнього середовища зменшують загальну невизначеність, властиву господарській діяльності, дозволяють структурувати технічні і інституційні рамки процесу контролю, визначають ступінь їх легітимності і визнання в діловому співтоваристві. Зовнішні чинники допомагають встановити єдиний формат, порядок, а також межі достовірності і точності, здійснення контролю, формують спільність і одноманітність правил підготовки і формування рішення за результатами контролю. Не менш важливим вважається внутрішнє середовище, яке визначає реальну практику контролю, використовуючи для цього більшою мірою неявні і неформальні правила взаємодії і комунікації. До внутрішніх чинників належать: політика контролю, система регламентації процесу контролю; внутрішня організаційна структура бізнесу; характер внутрішніх інформаційних і комунікаційних процесів; поведінкові мотиви працівників в ході контролю.

Прояв внутрішнього середовища відбувається на мікрорівні і багато в чому індивідуально, оскільки воно відображає різноманіття і складність внутрішньої структури конкретного процесу контролю. Механізми дії внутрішнього середовища піддаються меншій формалізації порівняно із зовнішніми і, як правило, мають виражену специфіку. Вони визначаються на конкретному організаційному рівні (окреме підприємство, холдинг), як правило, чітко визначеному і структурованому юридично, організаційно та економічно.